

Przemysław TROJAN

Ślepaki (*Diptera, Tabanidae*) Niecki Nidziańskiej

Слепни (*Diptera, Tabanidae*) долины реки Ниды

Tabanidae (Diptera) of the Nida Valley

Niecka Nidziańska, położona w dolnym biegu rzeki Nidy, w południowej części Polski, obejmuje szereg środowisk o charakterze „kserotermicznym”. Na obszarze tym skupia się duża ilość stanowisk zespołów roślinnych o charakterze stepowym (MEDWECKA-KORNAŚ, 1952). Badania faunistyczne (KOSTROWICKI, 1953) wskazują, że w środowiskach tych spotykamy reliktowe stanowiska wielu form ciepłolubnych rozmieszczonych obecnie na stepach czarnomorskich, czy w okolicach Morza Śródziemnego. Muchówki nie były tam dotychczas badane i niniejsze opracowanie jest pierwsze z cyklu prac o dwuskrzydłych tego terenu przygotowywanych przez pracownię *Diptera* Instytutu Zoologicznego Polskiej Akademii Nauk w Warszawie.

Materiał do niniejszej pracy zbierali w latach 1956-1958 pracownicy Instytutu, przy czym główną część materiałów zebrał autor. Ponadto włączono do opracowania niewielkie materiały zebrane w latach 1951 i 1954. Główną metodą połowu była pułapka Skufjina, model składany oraz łowienie samiec atakujących człowieka i samców żerujących na kwiatach.

Stanowiska „kserotermiczne” Niecki Nidziańskiej ograniczają się obecnie do małych skrawków terenu położonych zwykle na południowych stokach wzgórz. Właściwości tych środowisk mają małe znaczenie ekologiczne dla *Tabanidae*, mogą one wpływać jedynie na występowanie gatunków, których rozwój larwalny odbywa się w glebie. Wśród krajowych *Tabanidae* takich form jest niewiele. Larwy większości gatunków żyją

w środowiskach wodnych lub bagiennych. W Niece Nidziańskiej środowiska te występują głównie w pobliżu rzeki, na samym dnie doliny, zajętej przez zespoły łąkowe oraz w bagnistych olszynach. Duże znaczenie dla rozwoju ślepaków ma również szereg stawów rybnych położonych w pobliżu rzeki, jak również wilgotniejsze części lasów. Środowiska te stanowią główne miejsce rozwoju *Tabanidae* na tych obszarach i z tych środowisk odbywa się zasiedlanie innych. Jedynym wyjątkiem jest tu *Tabanus (Tabanus) quatuornotatus* MEIG., który występuje w suchszych częściach Niecki Nidziańskiej, między innymi na polanie w lesie Dębina, gdzie samice tego gatunku składają jaja na roślinach zielnych.

Z tych względów fauna *Tabanidae* Niecki Nidziańskiej wykazuje duże podobieństwo do fauny Wielkich Dolin (LOEW, 1840; SZNABL, 1881; TROJAN, 1955), a główne różnice są następujące:

1. Mała liczba gatunków tajgowych i tajgowo-leśnych w Dolinie Nidy; są to *Tabanus (Tylostypia) distinguendus* VERR., *T. (T.) fulvicornis* MEIG., *T. (T.) solstitialis* SCHIN., *T. (T.) tropicus* PANZ., *T. (Tabanus) maculicornis* ZETT. Trzeba dodać, że gatunki te występują głównie w kompleksach leśnych obrzeżających od południa i północy dolinę Nidy. Z gatunków tych dalekie wypady na obszary pozbawione lasu i wody przeprowadza jedynie *Tabanus (Tylostypia) fulvicornis* MEIG. Według obserwacji prowadzonych w Jurze Częstochowskiej (Skały Kroczyckie) w r. 1958 gatunek ten dość licznie odwiedza tereny odległe od wody o około 2 km, nawet przy bardzo silnym wietrze.

2. Najliczniej reprezentowane są w Dolinie Nidy gatunki *Tabanidae* o szerokim zasięgu geograficznym i dużym wachlarzu możliwości środowiskowych (ponad 50%).

3. Element ciepłolubny w faunie Niecki Nidziańskiej stanowią *Tabanus (Tabanus) cordiger* MEIG., *T. (T.) quatuornotatus* MEIG., *Chrysops (Chrysops) parallelogrammus* ZELL. oraz *Chrysosoma hispanica* (SZIL.). Gatunki należące do podrodzaju *Ochrops* SZIL. nie występują na tych terenach dość licznie. Granica północna zasięgu *Tabanus (Tabanus) quatuornotatus* MEIG. w Polsce przebiega prawdopodobnie wzdłuż północnej krawędzi Wyżyny Małopolskiej. Stanowiska z Polski północnej oparte

są na pojedynczych osobnikach i to złowionych tylko jeden raz (SCHROEDER, 1910). Jeżeli nawet nie mamy tu do czynienia z zawleczeniem tego gatunku, to jego mała liczebność świadczy o niesprzyjających warunkach ekologicznych. Podobnie przedstawia się rozmieszczenie *Tabanus (Tabanus) cordiger* MEIG., który na północ sięga poprzez Leningrad aż do Finlandii (OLSOUFEV, 1937). Pospolity jest on jedynie w lasach liściastych południowego Uralu. W Polsce gatunek ten występuje pospolicie w części południowej kraju (SCHOLZ, 1850; LOEW, 1870; GRZEGORZEK, 1873; NOWICKI, 1873). Natomiast z części środkowej i północnej znany jest z dwu jedynie stanowisk: z Tucholi (RÜBSAAMEN, 1901) i z Darłowa (KARL, 1935).

4. Poza omówionymi stosunkami daje się zauważyć różnica w występowaniu ilościowym poszczególnych gatunków. Np. w rodzaju *Chrysops* MEIG., w krainie Wielkich Dolin najbardziej liczny jest *Ch. relictus* MEIG., mniej liczny *Ch. pictus* MEIG., *Ch. caecutiens* (L.) reprezentowany jest słabo. W Niecce Nidziańskiej najpospolitszy jest *Ch. caecutiens* (L.), drugie miejsce zajmuje *Ch. pictus* MEIG.; zaś *Ch. relictus* MEIG. znany jest stąd zaledwie z czterech okazów.

Poniższy spis obejmuje 23 gatunki *Tabanidae*, których występowanie stwierdzono w Niecce Nidziańskiej. Zbiór, który stanowi podstawę niniejszego opracowania, znajduje się w Instytucie Zoologicznym Polskiej Akademii Nauk w Warszawie.

Chrysops rufipes MEIG. Gatunek bagienny, występujący w pobliżu wody. Samice składają jaja na liściach *Sagitta sagittifolia* L. w charakterystycznych, podłużnych pasmach. Młodzawy, olszynka, 16 VI 1957, 4 ♂♂ i 2 ♀♀. Znany z całej Polski.

Chrysops caecutiens (L.). Samce i samice łowiono od 12 VI do 28 VIII pospolicie w następujących miejscowościach: Młodzawy; Grabowiec; Kołków, wąwóz; Bogucice, Zakamień; Dębina, polana; Krzyżanowice; Wiślica. Znany z całej Polski.

Chrysops pictus MEIG. Samice tego gatunku złowiono w czerwcu w następujących miejscach: Kołków, wąwóz; Dębina, polana w lesie; Młodzawy, olszyna; Krzyżanowice. Znany z całej Polski.

Chrysops parallelogrammus ZELL. Gatunek ten występuje w środkowej i południowej Europie, jednak tylko w stepowej części ZSRR jest pospolitszy. W Europie w części środkowej

występuje tylko na rozproszonych stanowiskach (LECLERQ, 1957). W Polsce znane są następujące stanowiska: Krzyżanowice, wzgórze gipsowe, 15 VI 1956, 1 ♀; Puławy, 1 ♂ i 4 ♀♀, V-VI; Kazimierz Dolny, pow. Puławy, 17 VII 1951, 1 ♂, leg. A. RIEDEL; Józefów koło Otwocka, 2 VIII 1955, 1 ♂ i 1 ♀, leg. A. MOŃKO. Wymieniany był z Ciechocinka (SZNABL, 1881), Białowieży (SACK, 1925), Rzeszowa (NOWICKI, 1869), okolic Krakowa (BOBEK, 1893), Doliny Sądeckiej (GRZEGORZEK, 1873), byłej Galicji (NOWICKI, 1873), Dolnego Śląska (SCHOLZ, 1850).

Chrysops relictus MEIG. W Niece Nidziańskiej złowiony w sierpniu: Wiślica, 2 ♀♀; Krzyżanowice, wzgórze gipsowe, 2 ♀♀; Młodzawy, 1 ♀. W całej Polsce pospolity.

Heptatoma pellucens (FABR.). 1 ♀ należąca do tego gatunku złowiono 12 VI 1956 na polanie w lesie Dębina. W Polsce występowanie tego gatunku stwierdzono dotychczas w następujących okolicach: Pomorze Szczecińskie (cztery miejscowości), okolice Słupska (KARL, 1935), okolice Krakowa, Kotlina Sądecka (NOWICKI, 1873).

Chrysozona crassicornis (WAHLB.). Krzyżanowice, 11 VI 1956, 1 ♀. Występuje w całej Polsce.

Chrysozona hispanica (SZIL.). W Niece Nidziańskiej pospolita. Znajdowano ją w czerwcu w Bogucicach, lesie Dębina, Krzyżanowicach i Młodzawach. Rozmieszczenie tego gatunku w Polsce opracowuje W. MIKOŁAJCZYK.

Chrysozona pluvialis (L.). Pospolita w czerwcu w częściach Niecki położonych bliżej wody. Gatunek znany z całej Polski.

Chrysozona italica (MEIG.). 10 ♀♀ złowiono w lesie Dębina na polanie „kscrotermicznej” 15 VI 1956. Gatunek pospolitszy jedynie w Polsce południowej i środkowej, na Pomorzu znane tylko jedno jego stanowisko w okolicach Szczecina (TROJAN, 1955).

Tabanus (Tylostypia) solstitialis SCHIN. Występuje w czerwcu w Grabowcu, Młodzawach, w lesie i na polanie Dębina. Znany z całej Polski.

Tabanus (Tylostypia) tropicus PANZ. Jedyne stanowisko tego gatunku z Niecki Nidziańskiej znane jest w dolinie Nidy w lesie Dębina, gdzie złowiony był w czerwcu 1956 r. Pospolity w leśnych okolicach Polski wiosną i na początku lata.

Tabanus (Tylostypia) distinguendus VERR. 1 ♀ złowiono w Bogucicach 14 VI 1957. Obok okolic Słupska i Puszczy Kam-

pinoskiej jest to trzecie znane w Polsce stanowisko tego tajgowego gatunku.

Tabanus (Tylostypia) fulvicornis MEIG. W czerwcu pospolity w całej Dolinie Nidy. Znany z całej Polski.

Tabanus (Ochrops) fulvus MEIG. W czerwcu spotkano go w Bogucicach, Skowronnie, Grabowcu i lesie Dębina. Wymieniany z całej Polski.

Tabanus (Ochrops) rusticus L. Znaleziono go w czerwcu w Grabowcu, Krzyżanowicach i Młodzawach. Występuje w całej Polsce.

Tabanus (Tabanus) autumnalis L. W Niece Nidziańskiej dość rzadki. W czerwcu złowiono go w lesie Dębina, w Młodzawach i Krzyżanowicach. W Polsce pospolity.

Tabanus (Tabanus) bovinus L. Stwierdzony w Niece Nidziańskiej w czerwcu w następujących miejscowościach: Bogucice, Zakamień; Kołków, wąwóz; Dębina, las; Krzyżanowice. Znany z całej Polski.

Tabanus (Tabanus) bromius L. W Dolinie Nidy gatunek ten jest dość rzadki i występuje nielicznie, stwierdzono jego występowanie w następujących miejscach: Kołków, wąwóz leśny; Dębina, na polanie w lesie w czerwcu. W Polsce w lecie pospolity wszędzie.

Tabanus (Tabanus) miki BRAU. Nad Nidą złowiono w wąwozie leśnym koło Kołkowa 16 VI 1957 1 ♂ oraz w lesie koło Bogucic 14 VI 1957 1 ♀. Z Polski znane stanowiska w Uście (SCHROEDER, 1913) i Puszczy Kampinoskiej (TROJAN, 1958).

Tabanus (Tabanus) maculicornis ZETT. Złowiony w czerwcu w lesistym wąwozie koło Kołkowa, na polanie w lesie Dębina, w olszynie koło Młodzaw oraz w Bogucicach. Znany z całej Polski.

Tabanus (Tabanus) quatuornotatus MEIG. Spotykany w czerwcu w południowej części Niecki Nidziańskiej (leśne wąwozy koło Kołkowa) oraz na polanie w lesie Dębina.

Tabanus (Tabanus) cordiger MEIG. W Niece Nidziańskiej łowiony na dwu stanowiskach: Krzyżanowice, 14 VI 1954, 1 ♀ i Grochowiska, 27 VIII 1956, 1 ♀.

PIŚMIENNICTWO

- BOBEK K. 1893. Przyczynek do fauny muchówek Krakowskiego okręgu. Spraw. Kom. Fizj., Kraków, **28**, pp. 8-28.
- GRZEGORZEK A. 1873. Uebersicht der bis jetzt in der Sandezer Gegend West-Galiziens gesammelten Dipteren. Verh. Zool.-Bot. Ges., Wien, **23**, pp. 1-12.
- KARL O. 1935. Die Fliegenfauna Pommerns. *Diptera — Brachycera*. Ent. Zeit., Stettin, **96**, 1, pp. 106-130.
- KOSTROWICKI A. S. 1953. Studia nad fauną motyli wzgórz kserotermicznych nad dolną Nidą. Fragm. Faun. Mus. Zool. Pol., Warszawa, **6**, pp. 264-447, tt. II-III, 61 ff., 13 tab.
- LECLERQ M. 1957. Revision systematique et biogeografique des *Tabanidae* (*Dipt.*) de France. Ann. Par. Hum. Comp., Paris, **32**, pp. 303-327, 398-431.
- Loew H. 1840. Bemerkungen über die in der Posener Gegend einheimischen Arten mehrerer Zweiflügler-Gattungen. Schulpr. Kais. Fried. Gymn., Posen, **4**, pp. 1-40.
- LOEW H. 1870. O dypterach na galicyjskich stokach Tatr spostrzeżonych. Roczn. Tow. Nauk. Krak., Kraków, **52**, pp. 155-183.
- MEDWECKA-KORNAŚ A. 1952. Rezerваты stepowe nad dolną Nidą. Chr. Przyr. Ojcz., Kraków, **8**, pp. 3-20, 14 ff.
- NOWICKI M. 1869. Zapiski fauniczne. Spraw. Kom. Fizj., Kraków, **3**, pp. 145-150.
- NOWICKI M. 1873. Beiträge zur Dipterenfauna Galiziens. Krakau, 35 pp.
- OLSOUFEV N. G. 1937. Slepni (*Tabanidae*). „Fauna SSSR”, Dvukrylye, **7**, 2, Leningrad, 434 pp., 216 ff.
- RÜBSAAMEN E. H. 1901. Bericht über meine Reise durch die Tucheler Heide in den Jahren 1896 und 1897. Schr. Naturf. Ges., Danzig, **10**, pp. 1-70.
- SACK P. 1925. Die Zweiflügler des Urwaldes von Bialowies. Abh. Naturh. Abt. Bayer. Akad. Wiss., Munich, Suppl., pp. 259-277.
- SCHOLZ H. 1850. Beiträge zur Kunde schlesischen Zweiflügler. Zeitschr. Ent., Breslau, **4**, pp. 35-40.
- SCHROEDER G. 1910. Beiträge zur Dipterenfauna Pommerns, II. Stett. Ent. Zeit., Stettin, **71**, pp. 383-396.
- SCHROEDER G. 1911. Beiträge zur Dipterenfauna Pommerns, III. Stett. Ent. Zeit., Stettin, **72**, pp. 343-368.
- SCHROEDER G. 1912. Beiträge zur Dipterenfauna Pommerns, IV. Stett. Ent. Zeit., Stettin, **73**, pp. 179-205.
- SCHROEDER G. 1913. Beiträge zur Dipterenfauna Pommerns, V. Stett. Ent. Zeit., Stettin, **74**, pp. 156-173.
- SZNABL J. 1881. Spis owadów dwuskrzydłych Królestwa Polskiego i Gubernii Mińskiej. Pam. Fizj., Warszawa, **1**, pp. 357-390.
- TROJAN P. 1955. *Tabanidae* okolic Warszawy (*Diptera*). Fragm. Faun., Warszawa, **7**, pp. 199-207.

TROJAN P. 1958. Nisze ekologiczne kilku gatunków ślepaków (*Diptera, Tabanidae*) w Puszczy Kampinoskiej koło Warszawy. Ekol. Pol. A, Warszawa, 6, pp. 53-129.

РЕЗЮМЕ

В долине Ниды, где имеется много „ксеротермических” биотопов, найдено 23 вида *Tabanidae*. Фауна *Tabanidae* долины Ниды и полосы Великих Долин (последнеднепровские долины Вислы, Одры, Лабы) имеют много родственных черт. Большинство находимых в долине Ниды видов имеет широкий географический ареал. Виды таежные и таежнолесные немногочисленны и встречаются только в лесах, окаймляющих долины с севера и с юга. Теплолюбивые элементы представлены также слабо, принадлежат к ним четыре вида: *Tabanus (Tabanus) cordiger* MEIG., *T. (T.) quatuornotatus* MEIG., *Chrysops (Chrysops) parallelogrammus* ZELL. и *Chrysozona hispanica* (SZIL.). Главное различие фауны *Tabanidae* долины Ниды и полосы Великих Долин заключается в количественных отношениях отдельных видов.

SUMMARY

In the Nida Valley, characterized by many „xerothermal” stations, 23 species of *Tabanidae* have been found. The *Tabanidae* of the Nida Valley resemble closely the *Tabanidae* of the Central Lowlands. The majority of the species found here have a wide geographical distribution. Taiga and forest species are few and occur in the forests on the north and south of the Nida Valley. Thermophilous elements are also poorly represented by only four species: *Tabanus (Tabanus) cordiger* MEIG., *T. (T.) quatuornotatus* MEIG., *Chrysops (Chrysops) parallelogrammus* ZELL. and *Chrysozona hispanica* (SZIL.). The main faunal differences between the Nida Valley and the zone of the Central Lowlands are found in other quantitative ratios between the species.

[Faint mirrored text]

[Faint mirrored text]

[Faint mirrored text]

Redaktor pracy – mgr M. Mroczkowski

Państwowe Wydawnictwo Naukowe – Warszawa 1960
Nakład 1600 + 160 egz. Ark. wyd. 0.5, druk. 0.5. Papier druk. sat. kl. III, 80 g B1
Cena zł 6. – Nr zam. 46/59 – L-11
Wrocławska Drukarnia Naukowa